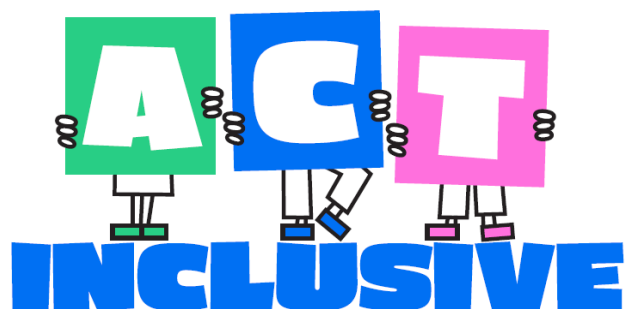

ACT-Inclusiv – Akterji sprememb v smeri vključujočega izobraževanja

Pogodba o dodelitvi nepovratnih sredstev št. 101090038 – ACT INCLUSIVE – ERASMUS-EDU-2022-PCOOP-ENGO

Pregled vključenosti v večinske šole v Sloveniji

Izdelek D2.4

Co-funded by the
European Union

Center
VAL

Grant Agreement: 101090038 — ACT INCLUSIVE— ERASMUS-EDU-2021-PCOOP-ENGO
Financirano s strani Evropske unije. Izražena stališča in mnenja so zgolj stališča in mnenja avtorja(-ev) in ni nujno, da odražajo stališča in mnenja Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za izobraževanje in kulturo (EACEA). Zanje ne moreta biti odgovorna niti Evropska unija niti EACEA.

Co-funded by
the European Union

Identifikacijska oznaka dokumenta			
Naslov izdelka	Preglednice držav o vključenosti v večinske šole		
ID izdelka			
Avtor(ji)	Valerija Bužan, Katja Vodopivec, Jernej Igljč		
Zgodovina pregledov			
Različica	Datum	Recenzenti	Opombe
0.1	06.09.2023	CUDV Radovljica	Helena Kos
0.2	18.09.2023	Ana Hannotte; Orazio Fiorini	EASPD
0.3	28. 09.2023	Barbara Panyik	Pregled; Podpora pripravi uvodnih besedil
1.0	30. 09. 2023	Ana Hannotte	EASPD

Raven razširjanja	
Javnost	
Zaseben	X

Financirano s strani Evropske unije. Izražena stališča in mnenja so zgolj stališča in mnenja avtorja(-ev) in ni nujno, da odražajo stališča in mnenja Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za izobraževanje in kulturo (EACEA). Zanje ne moreta biti odgovorna niti Evropska unija niti EACEA.

Kazalo vsebine

Predgovor.....	0
Uvod.....	1
Metodologija.....	2
Uvod.....	4
Izobraževanje v samostojni Sloveniji	5
Organizacija izobraževalnega sistema v vzgoji in izobraževanju	9
Kdo so študenti s posebnimi potrebami?	11
Sistem podpore izobraževanju in mehanizmi financiranja	12
Postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami, ki vključuje multidisciplinarno skupino	17
Trenutne razmere in izzivi.....	20
Izzivi.....	23
Rezultati učencev	26
Viri.....	27

Predgovor

Pregled vključenosti v večinske šole je narejen na podlagi pregleda ključnih dokumentov in rezultatov raziskave, pripravljene v okviru evropskega projekta "ACT INCLUSIVE", ki se financira iz programa Erasmus+ "Partnerstvo za sodelovanje na področju izobraževanja in usposabljanja" (ERASMUS-EDU-2022-PCOOP-ENGO). Projekt "ACT INCLUSIVE" združuje različne deležnike s strokovnim znanjem na področju pravic invalidov, zagotavljanja podpore, vključujočega izobraževanja in krepitve zmogljivosti. Cilj tega projekta je omogočiti razširjanje znanja v večinske šole, širjenje vključujočih praks in gradiv primernih za ozaveščanje šolske skupnosti (učencev, učiteljev, šolskega osebja) in opolnomočenje učencev s posebnimi vzgojno izobraževalnimi potrebami.

Pregled o vključevanju v večinske šole je bil pripravljen na podlagi teoretične raziskave na nacionalni ravni (Ciper, Francija, Madžarska, Slovenija in Španija) in izvedbo intervjujev z učitelji, študenti in šolskim osebjem iz istih ciljnih držav. Namen tega raziskovanja je bil osmisliti stanje vključenosti v šolskih okoljih na podlagi trenutne strukture izobraževalnega sistema, priznavanja pravic in potreb učencev, podpornih instrumentov, ki so na voljo, ter stališč in pomislekov, ki so jih izrazili intervjuvanci. Pregledi za posamezne države bodo podlaga za razvoj priročnikov za ciljno ozaveščanje ACT INCLUSIVE, sestavljeni pa bodo tudi kot informativno gradivo za pedagoške delavce, raziskovalce, oblikovalce politik in zainteresirano javnost.

Projekt ACT INCLUSIVE podpira Evropsko združenje ponudnikov storitev na področju invalidskega varstva EASPD (Belgija), in izobraževalni centri ponudnikov storitev, ki podpirajo invalide (osebe s posebnimi potrebami) iz 5 različnih držav: Španije (COGAMI), Madžarske (ETA), Cipra (CARDET), Francije (LADAPT) in Slovenije (Center VAL). Za vsako ciljno državo je bil izdan dokument s ključnimi informacijami o vključenosti učencev s posebnimi potrebami, v katerem so podrobno opisane trenutne možnosti za dostop do izobraževanja, pravne določbe, trenutni izzivi za vključevanje v večinske šole in predlagani nadaljnji ukrepi.

Podpora Evropske komisije tej publikaciji ne pomeni potrditve njene vsebine, kar odraža le stališča avtorjev. Komisija ne more biti odgovorna za kakršno koli uporabo informacij, ki jih vsebuje.

Uvod

Vključujoče (v nadaljevanju inkluzivno) izobraževanje je razvijajoči se koncept, ki danes vsem skupinam družbe omogoča popoln dostop do *kakovostnega* pouka in izobraževanja, ne glede na njihovo stopnjo ranljivosti ali marginalizacije (Florian 2019). Enako pomembno je, kot je pred tem definirala Konvencija za pravice invalidov, da vključujoče izobraževanje zagotavlja sredstva za uresničevanje drugih človekovih pravic, saj ima splošen učinek krepitev vloge pri socialni vključenosti, udeležbi in avtonomiji¹.

V posebnem okviru vključevanja invalidov se je inkluzivno izobraževanje na evropski in mednarodni ravni večkrat obogatilo z različnimi instrumenti². Ti jasno navajajo pravico do enakih možnosti in kakovostnega ustreznega izobraževanja; pravico do sodelovanja v vključujoči družbi in polnega prispevanja k njej; pravico do izbire in izobraževanja v vključujočem okolju; ter dostop k ustreznim virom in strokovnemu znanju, kjer bi izpolnili svoje izobraževalne, socialne in zdravstvene potrebe (tudi ob upoštevanju otrokove koristi). Inkluzivnost v večinsko šolsko okolje je podprla tudi dokaze, ki prinašajo splošne koristi vsem učencem, saj interakcija med učenci s posebnimi potrebami in brez njih v šolskem kontekstu obema skupinama omogoča, da se naučita več³. Kljub temu je potrebno še uresničiti popolnoma vključujoče izobraževalne sisteme po vsej Evropi. Nedavni omejevalni ukrepi zaradi pandemije COVID-19 so bolj poudarili nujno potrebo po vključujočih pristopih k oblikovanju prilagojenih okolij, ki se lahko odzovejo na potrebe vseh učencev. Bhan aand Julka (2021) so poudarili, da so izobraževalni izzivi, s katerimi se soočajo otroci s posebnimi potrebami v tem času bili: pomanjkanje interakcije z vrstniki; pomanjkanje terapij; pomanjkanje diagnostične ocene; prekinitve rutine; pomanjkanje podpore učiteljev; pomanjkanje dostopa do obrokov hrane.

¹ V odstavku 85 splošne pripombe št. 7 (2018) o sodelovanju invalidov, vključno z invalidnimi otroki, prek njihovih predstavniških organizacij pri izvajanju in spremljanju konvencije je Odbor dodatno priznal, kako je vključujoče izobraževanje bistveno za pravico do polnega sodelovanja.

² Konvencija ZN o pravicah invalidov (člen 24 o izobraževanju in splošna opomba št. 4 o vključujočem izobraževanju); cilji Združenih narodov za trajnostni razvoj (cilj 4 – cilja 4.4 in 4.5); strategijo za pravice invalidov za obdobje 2021–2030 (področje ukrepanja 5.3); Strategija EU o otrokovih pravicah (2021), evropsko jamstvo za otroke (2021) itd.

³ (Bui,etal., 2010; Dupuis, Barclay, Holms, Platt, Shaha in Lewis, 2006; Newman, 2006; Alquraini&Gut,2012)

Posebni poročevalec opozarja tudi na stigmo in stereotipe zaradi starosti, spola, okvare ali drugih dejavnikov (stran 14) kot nekatere ključne dejavnike za nadaljnjo segregacijo invalidnih otrok v večinski šolski sistem.

Medtem ko mora odziv na preobrazbo izobraževalnih sistemov vsekakor vključevati ukrepe na več ravneh, sta ozaveščenost šolske skupnosti in krepitev zmogljivosti njenih strokovnjakov ključna za krepitev raznolikosti v šolskem okolju. Logičen korak je opredelitev trenutnega stanja trenutnega konteksta in obstoječih struktur šolskega sistema.

Metodologija

Da bi dosegli naše cilje, so partnerji opravili obsežen pregled literature o zgodovini, zakonodaji in trenutni strukturi šolskega sistema ter izzivih/omejitvah trenutnega stanja vključenosti v večinskih šolah. Razvoj takšnega gradiva je vodil niz vprašanj, ki jih je razvil LADAPT, s prispevki vseh partnerjev. Zbrane informacije so pregledale tudi strokovne organizacije s strokovnim znanjem na terenu in znanjem o nacionalnem kontekstu v vsaki državi. Komentarji so bili vključeni, vsebina pa je bila povzeta za sestavo tega poročila po državah.

V drugi fazi so partnerji zbrali in analizirali perspektive, mnenja, izkušnje, specifične potrebe in izzive, s katerimi se soočajo učenci (invalidi in neinvalidi), učitelji in osebje lokalnih šol. Z zbiranjem podatkov v šolah želimo pridobiti celovit pregled nad stanjem inkluzivnega izobraževanja v šolah ter globlje razumevanje pogledov in izkušenj šolskega osebja, učiteljev in učencev ter glavnih težav, s katerimi se srečujejo pri vsakodnevnem delu.

V skladu z raziskovalnimi cilji smo zbrali podatke med PODATKI in PODATKI 2023 z uporabo različnih merilnih orodij za razumevanje šolskih praks in mnenj o vključujočem izobraževanju, njegovih izzivih in uspehih. Merilna orodja smo razvili in dokončali z našimi projektnimi partnerji pod vodstvom francoskega partnerja LADAPT.

Zbiranje podatkov je bilo osredotočeno na šole na Cipru, v Franciji, na Madžarskem, v Sloveniji in Španiji ter v Franciji. Pri izbiri šol je bilo pomembno izbrati večinske šole ter pridobiti mnenja osebja in učencev osnovnih in srednjih šol. Šole so bile izbrane zaradi posebnega poudarka na odprtosti šole do položaja invalidov ter pomembnosti spodbujanja sprejemanja in vključevanja.

Polstrukturirani intervjuji, na vsaki šoli po 2-2 intervjuja. Strokovni profil intervjuvancev je vključeval: ravnateljsko in vodstveno osebje, učitelje, vzgojitelje, šolske psihologe in drugo podporno osebje z različnimi pomembnimi delovnimi mesti v povezavi z inkluzivnim izobraževanjem v šoli. Udeležba je bila prostovoljna, anketirancem pa je bila pri povzemanju rezultatov zagotovljena anonimnost.

Zaradi raziskovalne in opisne narave zbiranja podatkov ter želje po spoznavanju šolskih praks namen zbiranja podatkov ni opisati celoten institucionalni sistem in njegovo delovanje v 5 državah, zato rezultatov, predstavljenih v naslednjih poglavjih, ni mogoče posplošiti ali pa jih je mogoče posplošiti le v zelo omejenem obsegu. Kljub temu dokazujejo stališča, potrebe in načine za omogočanje bolj vključujočih praks ter gradijo prijazno in raznoliko okolje za učence in šolsko skupnost kot celoto.

Uvod

Slovenija je mlada država, ki je bila priča hitremu razvoju svojega izobraževalnega sistema od procesa demokratizacije (leto - leto). **Institucionalno izobraževanje in varstvo otrok s posebnimi potrebami** se je začelo v 20. stoletju in preraslo v visoko strokovni model posebnega izobraževanja. Oddelek za specialno pedagogiko na Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani, ki je bil ustanovljen leta 1949, je bil odgovoren za začetno usposabljanje specialnih učiteljev. Najobsežnejši učinek segregacije je bil zabeležen med letoma 1975 in 1977, ko se je v specialnih šolah in zavodih izobraževalo kar **6–8 %** celotne šolske populacije (Galeša, 2003⁴; Opara in sod., 2010)⁵ V skoraj vseh občinah je bila posebna šola za otroke s posebnimi potrebami, zavodi za zdravljenje otrok s čustvenimi in vedenjskimi težavami, dva zavoda za bivanje otrok in mladostnikov s težkimi motnjami v razvoju, trije zavodi za gluhe otroke in otroke z motnjami sluha in govora, dva za slepe in slabovidne otroke ter dva za gibalno ovirane otroke.

Slovenija v tem obdobju ni imela samostojne vloge pri oblikovanju šolskega sistema, saj je bila del skupne države Jugoslavije. Sistem je bil bolj ali manj oblikovan po usmeritvah, ki so jih imeli v Beogradu (današnja Srbija), vendar je imel zgodovinsko drugačen razvoj kot šolski sistem v Sloveniji.

Z ustavo iz leta 1963 so se v vzgoji in izobraževanju na Slovenskem začeli oblikovati novi socialistični samoupravni odnosi. Po rešitvi materialnih problemov vzgoje in izobraževanja se je poudarek dela preusmeril na izpolnjevanje šolskega sistema ter **uvajanje novih metod in vsebin izobraževanja**.

⁴ Galeša, M., 2003. *Ocenjevanje zmožnosti in posebnih potreb otrok v osnovni šoli ter načrtovanje individualiziranih programov: praktični pristop*. Celje: Valmar

⁵ Opara, B., Barle, A., Kopal Grum, D., Košir, S., Macedoni-Lukšič, M., Zorc-Maver, D., Bregar-Golobič, K., Molan, N., Vovk Ornik, N. and Klavžar, K., 2010. *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: JRZ Pedagoški inštitut

Z letom 1975 dalje se je uvajalo osnovno izobraževanje, celodnevna osnovna šola. Usmerjeno izobraževanje kot najpomembnejši in (najbolj kontroverzen) projekt reforme je zaznamoval srednješolsko izobraževanje med letoma 1981 in 1987. Visokošolsko izobraževanje je postalo bogatejše tudi leta 1975 z ustanovitvijo druge univerze v Sloveniji - v Mariboru. Povečale so se tudi možnosti za izobraževanje učiteljev, tako z rednimi šolskimi programi kot z različnimi tečaji in seminarji. Na dogajanje v vzgoji in izobraževanju so vplivale tudi širše družbene spremembe: po razglasitvi samostojnosti in razglasitvi samostojne Slovenije ter sprejetju ustave leta 1991 se je slovenski šolski sistem bistveno spremenil, zlasti s sprejetjem novih šolskih zakonov leta 1996.

Izobraževanje v samostojni Sloveniji

Strukturne spremembe v slovenski družbi so povezane z osamosvojitvijo, demokratizacijo, spremembami družbenega in gospodarskega sistema, novimi vrednotami in novimi tehnologijami na področju komunikacij in nepričakovanimi novimi povezavami po svetu. Ti elementi so spremenili vsebino in oblike izobraževanja ter sprožili velike potrebe po znanju. Z vključevanjem nove države v mednarodno sodelovanje in izmenjavo sta znanje in izobraževanje postala vsakdanja potreba. Zaradi takšnega procesa odprtosti so večinske šole opazile zastarelo vsebino in se spopadale s težavami, da bi sledile novim zahtevam znanja.

Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami je del celotnega izobraževalnega sistema, ki se je v zadnjih petdesetih letih soočal z največ spremembami. Slovenija je dolga stoletja sprejemala diskriminatorno miselnost do otrok s posebnimi potrebami, zlasti tistih z motnjami v duševnem razvoju, za katere je veljalo, da jih je treba izobraževati drugače. Država je razvila celoten sistem ločenega posebnega izobraževanja, ki se je razlikoval po obliki invalidnosti.

O procesu spremembe paradigme izobraževanja v inkluzivno izobraževanje v Sloveniji lahko poročamo že pred petdesetimi leti, ko se je začel postavljati pod vprašaj segradirani izobraževalni sistem ter sta se pojavila ideja in koncept 'integracije'. Pravzaprav je bila posvojena, kot jo je Mikkelsen, strokovnjak iz Danske, definiral kot »čim večjo integracijo zaostalih oseb v normalno okolje«. Na temeljih nove postmoderne filozofije, etike in teorije vzgoje in izobraževanja pogled in koncept integracije nista bila dovolj in rodila se je ideja in

izraz **inkluzija**. Zavzemala se je za nove vrednote in idejo, da je vsak posameznik edinstven in različne posameznike je treba vzgajati in izobraževati skupaj.

Model sodobne šole je torej heterogena šola, kjer je vsak posameznik drugačen. Danes je inkluzivno izobraževanje univerzalni model, katerega cilj je »pravica do izobraževanja za vse«. Slovenija je na poti vključujoče paradigme od 1995/1996, ko je bila izvedena t. i. šolska reforma. Pojavil se je izraz **»otroci s posebnimi potrebami**, ki je bil uveden v vso splošno vzgojno-izobraževalno zakonodajo. Od takrat je Slovenija vzpostavila **kontinuum vzgojno-izobraževalnih programov** za otroke s posebnimi potrebami in na novo opredelila postopke prepoznavanja in razvrščanja v šolski sistem. Postopki so bili z Ministrstva za socialno varstvo preneseni na Ministrstvo za šolstvo, kjer pa na te spremembe niso bili pripravljeni niti niso imeli dovolj strokovnih delavcev za njihovo izvedbo. Učitelji niso bili pripravljeni uvajati otrok s posebnimi potrebami v razrede, niso imeli dovolj znanja. Tudi sicer usposabljanje učiteljev za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji še vedno poteka ločeno. Težave so bile tudi v tem, da večinske šole za vključevanje niso bile prostorsko prilagojene, imele so veliko prostorskih ovir, niso imele opreme in pripomočkov. Zato se je še vedno pojavljala uporaba ločenega izobraževalnega koncepta za otroke s posebnimi potrebami. Izvajalci učitelji niso bili vključeni v proces sprememb, bilo je malo priložnosti za strokovne razprave in iskanje strokovne odobritve (Opara, 2010)⁵.

Izobraževalna praksa se je soočala z novimi dejstvi. Slovenija kot država ni razmišljala o uvedbi instrumentov ali odborov, ki bi delovali kot varuhi uresničevanja vključujoče paradigme. Prvi dokument, ki je predstavil konceptualni okvir za prehod na bolj vključujoče izobraževanje, je bila Bela knjiga o izobraževanju (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1995).⁶ Skupaj s sprejemom Zakona o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami iz leta 2000 je bila formalno odprta pot do rednega vključujočega izobraževanja za otroke s posebnimi potrebami.

Zakon o *usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2000), v ⁷nadaljevanju **Zakon o otrocih s posebnimi potrebami, ZUOPP** je bil pomemben mejnik v inkluzivnem izobraževanju v Sloveniji. Pred tem je imela Slovenija

⁶ Bela knjiga o izobraževanju (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1995))

⁷ *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2000

ločen, dvotirni izobraževalni sistem (Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje, FPIES Poročilo o državi: Slovenija, (Zadnja posodobitev: 17. december 2021).⁸

Brez izjeme in v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami je morala vsa vzgojno-izobraževalna zakonodaja na vseh ravneh izobraževanja, od predšolske vzgoje do univerze, vključevati določbe za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. Koncept dvotirnega šolskega sistema se je začel umikati vzpostavitvi pravičnejšega in celovitejšega šolskega sistema.

(Posodobljen) zakon o usmerjanju (2011) se je začel uporabljati 1. septembra 2013. Predstavljal je nov korak k uresničevanju vključujoče paradigme z uvedbo pogojev za zagotavljanje stalne podpore učencem s posebnimi potrebami v izobraževanju. Za **zgodnejše prepoznavanje in obravnavo učnih težav** je bil leta 2008 razvit konceptualni okvir za sistemsko celovito obravnavo otrok z učnimi težavami (Magajna, 2008).¹⁰

Pristop, ki ga uvaja Slovenija, prepoznava potrebe učencev s posebnimi učnimi potrebami kot invalidnost, ovire in/ali motnje, ki zahtevajo spremembe ali prilagoditve v okolju učenca ali njegovo prilagoditev potrebam učenca. Medicinski pristop k invalidnosti učenca, ki se je uporabljal v 1970-ih, je bil odpravljen. Zakon temelji na načelu, da je treba čim prej prepoznati potrebe učenca in da je zgodnja obravnavo v otroštvu dinamičen proces. Prepoznavanje potreb učenca in zgodnja obravnavo potekata hkrati.

Učencem se prizna status učenca s posebnimi potrebami, ko dobijo uradno odločbo Zavoda RS za šolstvo. Starši običajno zaprosijo za uvedbo uradnih postopkov za pridobitev statusa učenca s posebnimi potrebami, vendar lahko to zahtevajo tudi šole ali učenci sami (od 15. leta starosti).

Za izvedbo so odgovorne komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, ki jih je ustanovil Zavod za šolstvo. Delujejo v skladu s Pravilnikom o organizaciji in delu komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 88/13) in Kriteriji za opredelitev

⁸ Evropska agencija za inkluzivno izobraževanje oseb s posebnimi potrebami, FPIES poročilo o državi: Slovenija, Zadnja posodobitev: 17. december 2021

⁹ Zakon o usmeritvi (2011)

¹⁰ Magajna, L. Et Al. 2008. *Učne težave v osnovni šoli : Koncept dela*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. (Vir: FPIES – Slovenia Country Report, str. 15–16).¹¹

Definicije držav formalnega, neformalnega in priložnostnega izobraževanja (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in sport, 2011a. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (Zadnji dostop julija 2023)¹².

Formalno izobraževanje je namerna, časovno omejena, institucionalizirana dejavnost, katere rezultat je običajno javno priznana kvalifikacija. Neformalno izobraževanje je namenska, časovno omejena, institucionalizirana dejavnost, ki se ne konča s pridobivanjem javno priznanih kvalifikacij. Vendar pa je strukturirana in načrtovana (cilji, trajanje, učitelji). Udeleženci po končanem izobraževanju ne prejmejo javno veljavnega potrdila. Priložnostno učenje je namerna, časovno omejena dejavnost, ki ne poteka v določeni instituciji in se ne konča s pridobitvijo javno priznanih kvalifikacij. Vključuje spoznavanje vsakdanjega življenja, dela, družine in prostega časa. Ni strukturiran ali načrtovan in certifikata ni mogoče pridobiti. Nacionalne opredelitve formalnega, neformalnega in priložnostnega izobraževanja so v skladu z opredelitvami ISCED 2011.

Vsi otroci v starostni skupini obveznega izobraževanja se morajo izobraževati. Otroci, ki se ne izobražujejo, so tisti v starostni skupini obveznega izobraževanja, ki niso vpisani v nobeno obliko formalnega izobraževanja. V Sloveniji se izobraževanje na domu šteje za formalno izobraževanje.

¹¹ FPIES – Poročilo o državi Sloveniji, str. 15–16

¹² Ministrstvo od Izobraževanje Znanost in Šport 2011a. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (Zadnji dostop julija 2023)

Organizacija izobraževalnega sistema v vzgoji in izobraževanju

Slovenski izobraževalni sistem ni močno centraliziran. Upravne pristojnosti so razdeljene med nacionalne organe, lokalne organe in šole (osnovne šole, osnovne šole s programom nižjega izobraževalnega standarda, socialnovarstveni zavodi za usposabljanje). Za posebne zavode za učence s posebnimi potrebami je odgovorna vlada (Ministrstvo za šolstvo).¹²

Izobraževalni sistem Republike Slovenije je organiziran kot **javna služba**, ki jo izvajajo javni in zasebni zavodi, ki izvajajo javnoveljavne oziroma akreditirane programe. Po zakonu so javne šole sekularne, šolski prostor pa avtonomen. Kot določa [Ustava Republike Slovenije](#), je **zagotovljena svoboda izbire v izobraževanju in avtonomija visokošolskih zavodov**. Učni jezik je slovenščina. Pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti na narodno mešanih območjih imajo pravico do izobraževanja v svojem jeziku. Ustava varuje tudi status in daje posebne pravice pripadnikom romske skupnosti.

Tabela 1: Izobraževalni sistem v Sloveniji obsega:

Predšolska vzgoja	1 – 6 let	neobvezni in plačljivi, z delnim kritjem občin. Fizične osebe morajo plačati do 80 % celotnih stroškov programa, odvisno od njihovega finančnega položaja. Predšolska vzgoja vključuje enotno otroško varstvo in izobraževanje, ki je večinoma javno (vrtci).
Osnovnošolsko izobraževanje	6 – 14 let	obvezno izobraževanje in je sestavljeno iz enotne strukture, devetletnega sistema, ki ga zagotavljajo javne in zasebne šole. Osnovna šola se financira iz državnega proračuna in občine (ki je soustanoviteljica) ter iz donacij, sponzorstev in drugih virov. Izobraževanje otrok v javnih in zasebnih šolah s koncesijo je brezplačno.
Srednješolsko izobraževanje	15 – 18 let	ni obvezno, brezplačno in ga izvajajo javne srednje šole, ki ponujajo enega ali več programov, srednješolski centri in gimnazije. Srednješolci lahko izbirajo med dvema izobraževalnima programoma: 6 splošnim izobraževanjem (gimnazijski programi in

		maturitetni izpitni program) in poklicno-tehniškimi izobraževanjem (nižje srednješolsko poklicno izobraževanje, poklicno ali strokovno izobraževanje ter poklicno-strokovno izobraževanje in poklicni tečaji).
Terciarno izobraževanje		To vključuje višješolsko strokovno izobraževanje in visokošolski študij. Izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami se izvaja kot javna služba, lahko pa se izvaja tudi v zasebnih vrtcih in šolah brez koncesij ali v zasebnih zavodih ali kot izobraževanje na domu. Obstaja veliko vzporednih oblik (vključujoče, integrirane oblike ali ločeni razredi in specializirane institucije), ki izpolnjujejo različne potrebe.

Vir: FPIES – Slovenia Country Report, str. 5–6.¹³

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami v okviru različnih **stopenj izobraževanja** ureja postopke za **usmerjanje učencev s posebnimi potrebami** v ustrezne izobraževalne programe. Glede na psihično in fizično stanje učencev zakon omogoča njihovo vključevanje v izobraževanje na vseh ravneh, **od predšolske vzgoje do srednješolskega izobraževanja in univerzitetnega izobraževanja**, ob predpostavki, da bo dodatna pomoč strokovnjakov in prilagoditev izvajanja programov učencem pomagala doseči primerljiv standard znanja. Učenci s hudimi motnjami lahko še vedno obiskujejo posebne oblike izobraževanja v šolah za učence s posebnimi potrebami ter ustanovah za izobraževanje in usposabljanje učencev s hudimi razvojnimi težavami.

Vsi izobraževalni programi za učence s posebnimi potrebami morajo slediti glavnim kurikularnim ciljem, ki jih je določilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport¹⁴. V skladu z veljavno zakonodajo so učenci s posebnimi potrebami vključeni v **kontinuiteto**

¹³ FPIES – Slovenia Country Report, str. 5–6

¹⁴ 9. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1996)

izobraževalnih programov, ki so vsi del celostnega šolskega sistema. Zakon o usmerjanju opredeljuje vse potrebne postopke za usmerjanje učencev s posebnimi potrebami v vse vrste izobraževanja, od predšolske vzgoje do srednješolskega izobraževanja. Zakon o usmerjanju glede na učenčevo psihično in fizično stanje **omogoča vključitev v najustreznejši izobraževalni program**, ki temelji na predpostavki, da bo **dodatna strokovna pomoč in prilagojena izvedba programov** učencu pomagala doseči primerljiv standard znanja.

Če ima učenec s posebnimi potrebami resne ali kompleksne težave in v večinskem vrtcu ali šoli ni mogoče zagotoviti ustreznega okolja, se učenec vključi v **prilagojeni program na specializirani ustanovi**. Poleg tega nekatere institucije poleg primarne invalidnosti izvajajo prilagojen program osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom in poseben kurikulum za učence z motnjami v duševnem razvoju. Če učenci živijo daleč od šole in vsakodnevna vožnja tja in iz nje ni mogoča, lahko v ustanovi prebivajo brezplačno. Financiranje v izobraževanju je kot Sistem financiranja predšolskega, osnovnega, srednješolskega in terciarnega izobraževanja, podrobneje predpisan na nacionalni ravni.

Vsi otroci so v starostni skupini obveznega izobraževanja, vpisani v eno od oblik formalnega izobraževanja. V Sloveniji se izobraževanje na domu šteje za formalno izobraževanje.

Kdo so študenti s posebnimi potrebami?

Po **Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP)**¹⁵ so otroci s posebnimi potrebami skupina otrok, ki **pri vzgoji in izobraževanju za krajši ali daljši čas potrebujejo različne oblike pomoči in prilagajanja**. Posebne potrebe postanejo izhodišče za vse ukrepe. Potrebe so povezane z individualnostjo vsakega posameznika in njegovo pravico, da mu družba ponudi prilagoditve in pomoč.

V skladu z zakonom so učenci s posebnimi potrebami vključeni v devetletni osnovnošolski program, ki se lahko nanaša na vrsto in oceno primanjkljaja ali ovir, doseganje standardov

¹⁵ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP) Ministrstvo od Izobraževanje Znanost in Šport 2011b. *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami*. www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201158&stevilka=2714 (Zadnji dostop Julij 2023)

programa osnovne šole z ustrezno prilagoditvijo organizacije, metodo testiranja znanja, napredovanjem in časovnim razporedom pouka ter dodatno strokovno pomočjo.

Danes so otroci s posebnimi potrebami vključeni v skoraj vse razrede osnovnih šol v Sloveniji, o njih se vedno bolj govori in piše. Starši so tudi vse bolj opremljeni z znanjem, kako prepoznati določene probleme v določenih starostnih obdobjih (o odstopanjih smo že pisali) in v primeru odstopanj obiščejo ustrezne strokovnjake. (Ministrstvo za šolstvo)¹⁶

Otroci s posebnimi potrebami se od drugih razlikujejo le po potrebi po dodatni strokovni pomoči pri odpravljanju motenj (področja govora, vida, sluha, motoričnih sposobnosti, gibanja, čustev itd.). Različne skupine otrok s posebnimi potrebami zahtevajo prilagoditve pri izvajanju vzgojno-izobraževalnih programov. Pridobijo jih s svetovanjem in dodatno strokovno pomočjo.

Vse skupine otrok s posebnimi potrebami so poslane v redne osnovne šole, srednje šole in univerze, razen nekatere skupine otrok z motnjami v duševnem razvoju, ki so vključeni v **prilagojene programe izobraževanja in usposabljanja**.

Sistem podpore izobraževanju in mehanizmi financiranja

Po široko uporabljanem tristopenjskem modelu odziva na intervencijo (RTI) (Fuchs in Fuchs, 2006)¹⁷ in ob upoštevanju specifičnih zmožnosti slovenskega izobraževalnega sistema je bil razvit **petstopenjski model kontinuitete pomoči, pomoči in podpore učencem**, ki se soočajo z učnimi težavami (Kiswarday, 2017).¹⁸

Ta pristop obljublja zgodnejše prepoznavanje učencev, pri katerih obstaja tveganje šolskega neuspeha, ter zagotavljanje učinkovite učne pomoči in podpore v sodelovanju z vsemi

¹⁶ <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/> (Zadnji Dostopate Maj 2023)

¹⁷ <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/> (Last accessed May 2023)

¹⁷ Fuchs, D. and Fuchs, L., 2006. *Introduction to Response to Intervention: What, why, and how valid is it*. Peabody College of Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, USA

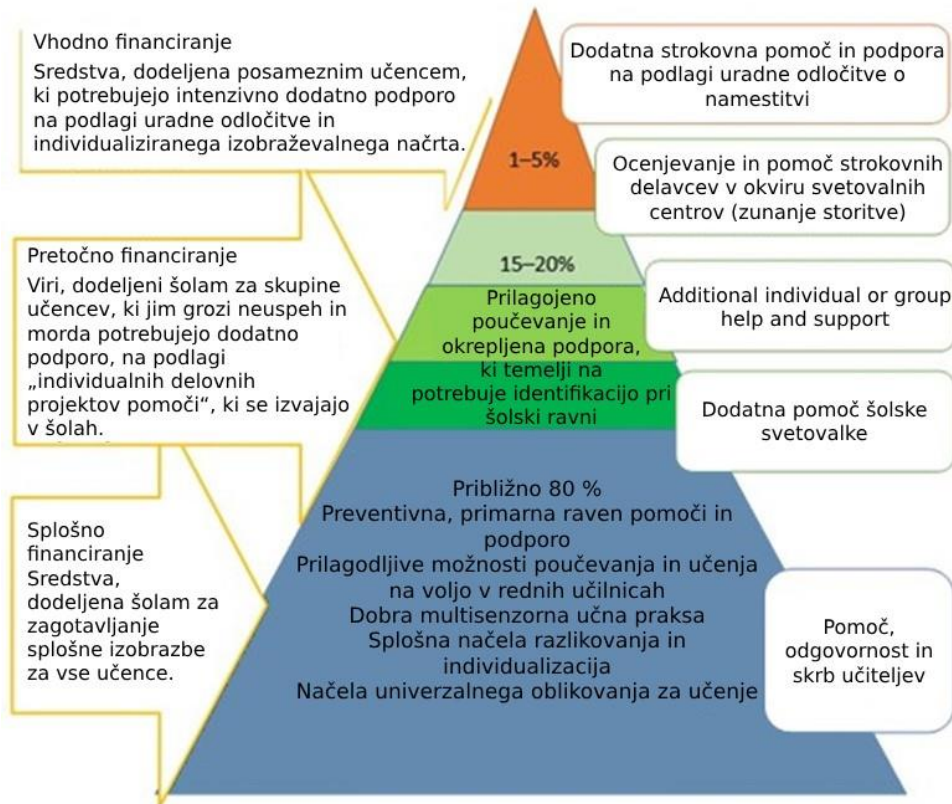
¹⁷ Kiswarday, V., 2017. 'The process of implementing inclusion in Slovenia', in E. Šmelová et al. (eds.), *Social aspects of elementary school inclusion in the context of international research*. Olomouc: Palacký University Olomouc, Faculty of Education

udeleženci (učenci, njihovimi starši in strokovnjaki za izobraževanje). Z naraščajočo intenzivnostjo in specifičnostjo posameznih učencev s posebnimi potrebami morajo imeti učiteljii, ki nudijo pomoč, vedno bolj specifično znanje. Tako **je treba v vsakem od petih korakov organizirati različne oblike pomoči**, da bi zadovoljili individualne potrebe učencev. Učenci, ki so pridobili uradno odločbo, da imajo posebne potrebe, se izobražujejo v v šolskem letu 2021/2022 v samostojnih posebnih šolah, 316 otrok in mladostnikov je v institucionalnem varstvu s celodnevno obravnavo (živijo v centrih za usposabljanje, delo in varstvo), ter 129 otrok in mladih, ki so v teh zavodih v dnevnem varstvu. Vsi se izobražujejo po posebnih programih. Te institucije spadajo pod Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0952752S.px/table/tableViewLayout2/>).²⁰

Slika 1: Mehanizmi za dodeljevanje sredstev za podporo učencem s posebnimi potrebami na podlagi modela pomoči v petih korakih (petstopenjski pristop pobude RTI)

¹⁹ <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0952752S.px/table/tableViewLayout2/>

²⁰ <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0952752S.px/table/tableViewLayout2/>

Vir: Financiranje politik za vključujoče izobraževalne sisteme²¹

Novi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami predvideva tudi ustanovitev **centrov za strokovno podporo** za vzpostavitev novega sodelovanja med posebnimi ustanovami in večinskimi šolami.

Slovensko šolstvo že ima dobro razvito svetovalno službo, ki je bila obvezna v vsaki šoli še iz šolskega sistema bivše Jugoslavije (nekdanja skupna država). Sestavljena je iz različnih strokovnih delavcev: socialni delavec, psiholog, specialni ali inkluzivni pedagog, logoped ali, če je potrebno, kakšen drug strokovnjak.

Šolski svetovalni delavci nudijo pomoč in podporo ter lahko v sodelovanju z učenci, njihovimi učitelji in starši oblikujejo individualne podporne načrte. Če so potrebe učenca resnejše in kompleksnejše, v je v četrtem koraku zagotovljena **zunanja ocena in svetovalna pomoč**,

²¹ Politike financiranja inkluzivnih izobraževalnih sistemov: Poročilo o državi: Slovenija

običajno v svetovalnih centrih za otroke, mlade in starše. Te centre financira ministrstvo za zdravje, občine in nekaj sredstev pa prihaja iz lastnih virov. Če zunanja institucija meni, da otrok potrebuje **dodatno strokovno pomoč in podporo** (v petem koraku), se otrok predstavi komisiji za usmerjanje.

Učenci s posebnimi potrebami se lahko vključijo:

- v večinske šole in vrtce,
- šole, ki ponujajo individualne prilagojene programe,
- enote v večinskih šolah, ki izvajajo program z nižjim izobrazbenim standardom,
- enote v posebnih ustanovah.

Velika večina učencev s posebnimi potrebami se izobražuje v večinskih šolah, kjer jim je zagotovljena dodatna strokovna pomoč, kot je odločila komisija za usmerjanje (Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami)⁸. Slednje je lahko v obliki dodatnih ur pomoči pri premagovanju invalidnosti, ovir in/ali motenj (npr. gluhi učenci prejmejo pomoč učitelja za gluhe) ali učne pomoči pri olajšanju učenja za določen predmet. Stalni ali začasni spremljevalec se lahko dodeli učencem s težjimi telesnimi okvarami, odvisno od resnosti njihovih okvar, da jim pomaga pri pouku ali drugih dejavnostih med šolskim časom.

Učenci s kompleksnimi ali težjimi kognitivnimi motnjami obiskujejo šole s nižjim izobrazbenim standardom, ki izvajajo izobraževanje na nižji ravni in posebnimi izobraževalnimi programi. Povečuje se formalno priznavanje prakse, ki temelji na oblikovanju skupin po prilagojenih izobraževalnih programih v večinskih šolah.

Predšolski otroci imajo možnost obiskovanja **vrtec, ki v posebnih zavodih izvajajo prilagojene programe, prilagojene posameznim motnjam**. Lahko pa se odločijo tudi za obiskovanje **večinskih vrtec**, kjer jim pomaga ustrezen strokovnjak. Predšolski otroci s kompleksnimi motnjami lahko obiskujejo razvojne oddelke v vrtcih, ki so v praksi priznane kot učinkovita pomoč tem skupinam predšolskih otrok. Izobraževalni proces znotraj teh oddelkov vključuje tudi fizioterapevta, delovnega terapevta in občasno sodelovanje psihologa. Predpisano največje število otrok v takih skupinah je omejeno na šest, v skupino pa sta vključena stalno vsaj dva strokovna delavca.

Učencem s posebnimi potrebami je zagotovljena tudi možnost, da se **osnovnošolsko izobraževanje izvaja v kraju stalnega prebivališča, na domu**. Z izobraževanjem mora učenec pridobiti **enak izobrazbeni standard, kot ga zahteva program javne šole**. O izobraževanju na domu odloči komisija, ki učenca pregleda in oceni, da učenec zaradi invalidnosti, ovir ali motenj ne more obiskovati izobraževanja v šoli. Starši morajo doma zagotoviti ustrezne pogoje za učenje in poučevanje. Ocenjevanje in evalvacija znanja učenca se organizira na šoli in/ali ustanovi, v katero je učenec vpisan. Sredstva za izobraževanje se zagotavljajo iz državnega proračuna, o dodelitvi sredstev za vsako šolsko leto pa odloča minister, pristojen za izobraževanje.

Število učencev, vključenih v večinske šole in vrtce v sodelovanju s posebnimi ustanovami ob njihovem prvem preverjanju pri komisiji, nenehno narašča. **Posebne ustanove organizirajo programe stalnega strokovnega spopolnjevanja učiteljev in nudijo praktične nasvete za delo z učenci s posebnimi potrebami**. Mobilni učitelji iz specializiranih institucij in šol, ki izvajajo program nižjega izobrazbenega standarda zagotavljajo pomoč za učence s posebnimi potrebami v rednih šolah ter individualno in strokovno skupinsko pomoč pri premagovanju invalidnosti, ovir in motenj.

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0953221S.px> (Zadnji dostop julija 2023)²²

Zakon o osnovni šoli (1996, 2008, nazadnje revidiran 2012)²³ omogoča učencem prehajanje med programi. Osnovnošolci lahko prehajajo iz prilagojenih izobraževalnih programov v izobraževalne programe s strokovno podporo v rednih šolah. Možne so tudi stalne aličasne premestitve učencev pri določenih predmetih ali predmetnih skupinah. V prilagojenih programih lahko občasno sodelujejo tudi učenci, ki obiskujejo posebne programe.

²² Statistični urad Republike Slovenije (SURS) <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0953221S.px> (Zadnji Dostopate Julij 2023)

²³ Zakon o osnovni šoli (1996, 2008, nazadnje revidiran 2012)

Postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami, ki vključuje multidisciplinarno skupino

V skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami **komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami koordinira** strokovne in administrativne dejavnosti, s katerimi se **otrok usmeri in vključi v ustrezní vzgojno-izobraževalni program.**

Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami pripravi strokovno mnenje na podlagi neposredne izjave otroka in razgovora z njegovim zakonitim zastopnikom ter pedagoške, specialno pedagoške, socialne, psihološke, zdravstvene in druge dokumentacije, ki jo ustrezne institucije pridobijo v skladu z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov.

Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami **izda strokovno mnenje** Zavoda RS za šolstvo, ki vključuje prilagoditve in pomoč, ki jo učenec potrebuje. **Multidisciplinarna skupina** vključuje zunanje člane in člane iz šole ali vrtca učenca. Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami deluje na prvi in drugi stopnji in se imenuje glede na vrsto invalidnosti, motenj in pomanjkljivosti, ki jih ima učenec.

Sestavljajo jo trije člani: specialni pedagog ali vzgojitelj na ustreznem področju (odvisno od otrokovih posebnih potreb), psiholog in specialist pediater ali specialist otroški psihiater ali specialist šolske medicine. Ekipa praviloma vključuje tiste, ki se z otrokom ukvarjajo z vidika otrokovih posebnih potreb.

Izda se odločba, pravni dokument, ki opisuje podporo, do katere je učenec upravičen in ki se uporablja kot podlaga za načrtovanje individualiziranega programa izobraževanja. Odločba o **usmeritvi** je pravni dokument, ki določa, da lahko otrok koristi posebno izobraževanje in določa najprimernejši program in zavod, vrsto in obseg posebne podpore, zagotavljanje dodatnih kadrovskih ali materialnih virov in po potrebi zmanjšanje velikosti razreda. Uradna odločba se po določenem času ponovno pregleda s ciljem preverjanja ali ima učenec zadostno in pravilno pomoč in podporo.

Glede na druge individualne spretnosti in sposobnosti se lahko učenci usmerjajo in vključujejo v različne programe izobraževanja in usposabljanja. Vzgojitelji v vrtcih in osnovni šoli zagotavljajo potrebne prilagoditve v svojih prizadevanjih za doseganje zahtevanih standardov

znanja. Navodila za delo v posebnem programu izobraževanja in usposabljanja zagotavljajo potrebno podporo izobraževalcem pri izvajanju kurikulumu.

Enkrat letno učenci, ki so vključeni v individualiziran programa izobraževanja z dodatno strokovno podporo, opravijo državni izpit iz splošnega znanja. Izpitno gradivo je prilagojeno vrsti in stopnji invalidnosti ali motnji posameznega učenca. Glavni namen izpita je preverjanje ali dosegajo standarde splošnega znanja. Drugi namen izpita je učencem in njihovim staršem zagotoviti informacije o rezultatih, prednostih ali slabostih pri teh učencih in njihovega načina šolanja. Informacije so pomembne tudi za učitelje in ravnatelje šol, saj lahko nato analizirajo rezultate in razloge zanje ter rezultate uporabijo za izboljšanje didaktične opreme ter načinov poučevanja in evalvacije. Na ta način lahko prilagodijo pouk in šolo. Obstajajo tudi preizkusi znanj na nacionalni ravni. Rezultati "nacionalnih preverjanj znanja" zagotavljajo informacije o stopnji doseganja standardov kurikulumu in s tem omogočajo vrednotenje rezultatov na nacionalni ravni.

Vzgojitelji pri svojem delu uporabljajo različne metode in pogosto vključujejo in uporabljajo prilagojene informacijske tehnologije. Prilagodi se lahko tudi oprema v razredu (npr. dodana miza - kinestetična miza, žoge namesto stolov), in vse druge prilagoditve, ki so potrebne glede na omejitve učenca. Nekateri šole imajo tudi dvigala za učence, ki uporabljajo invalidske vozičke. Pripravljeno je tudi dodatno podporno gradivo za učenje pri pouku (specifične učne težave), pisanje na testih se podaljša, čas pisanja se podaljša, učni list je natisnjen na barvne liste, teste lahko razdelimo na posamezne naloge... Vrstni red sedenja pri pouku se prilagodi, učenec sedi tam, kjer se lahko osredotoči na svoje šolsko delo. Prilagodi se lahko tudi dodatna razlaga učencu (za besedilne naloge, matematika ...), čas za pisanje nalog, način ustnega izpita in ocenjevanja znanja (po potrebi izven razreda, v manjših skupinah ...), pisanje in ocenjevanje znanja v dveh delih.

Vse prilagoditve so zabeležene v otrokovem individualiziranem programu. Prilagoditve se izvedejo tudi v dogovoru z otrokom (starejši je, več priložnosti ima, da se odloči, ali želi določene prilagoditve ali ne). Učencem z učnimi težavami se nudijo prilagoditve, ki so zapisane v odločbi in določene v okviru strokovne skupine (didaktične, socialne, kulturne in fizične prilagoditve). Prilagodi se tudi preverjanje znanja (napovedano ustno ocenjevanje in

prilagojeno pisno ocenjevanje), učitelj ima lahko mikrofona za naglušnega učenca. V primeru študenta z Downovim sindromom se vsebina vseh predmetov prilagodi glede na njegove sposobnosti pri posameznih predmetih.

Državni izpitni center in evalvacijska komisija na nacionalni ravni sta glavni ocenjevalni instituciji v državi, ki sta odgovorni za evalvacijo rezultatov znanja. Komisija ocenjuje vse inovativne izobraževalne in pilotne projekte, ki jih predlagajo najpomembnejši znanstveniki in organizacije v državi.

V vrtcih, šolah, zavodih za učence s posebnimi potrebami se izvaja periodični nadzor, predvsem v zvezi z zahtevnejšo populacijo učencev s posebnimi potrebami. Šolsko inšpekcijo opravlja *Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo in šport*, za katerega je pristojno Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. Državni inšpektorat je odgovoren tudi za nadzor izobraževanja učencev s posebnimi potrebami.

Trenutne razmere in izzivi

Kar zadeva dostop invalidnih učencev do izobraževanja, najnovejši podatki kažejo na naslednje trende:

V predšolsko izobraževanje (v vrtce) je bilo vključenih nekoliko več otrok.

Odstotek otrok s posebnimi potrebami v populaciji vseh otrok, vpisanih v javno predšolsko vzgojo, se je v zadnjih letih povečal, in sicer z 1,2–1,3 % med letoma 2006 in 2011 na 1,7 % v obdobju 2015/2016. Za to obdobje je očitien vključujoči trend (Vir: [FPIES – Slovenia Country Report, str. 23](#)).²⁴

V šolskem letu 2022/23 je bilo v vrtce vključenih 86.177 otrok s posebnimi potrebami ali 220 več kot v prejšnjem letu. Število otrok v prvi starostni skupini (otroci, stari 1 in 2 leti) se je povečalo za 1,8 %, v drugi starostni skupini (otroci od 3. leta starosti do vstopa v school) pa nekoliko nižje (za 0,5 %).

Predšolsko vzgojo je izvajalo 992 vrtcev in njihovih enot, od tega 869 javnih in 123 zasebnikov. Velika večina otrok (94 %) je obiskovala javne vrtce. (Statistični urad Republike Slovenije (SURS) <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0953221S.px>)²¹

Število otrok v osnovnošolskem izobraževanju še naprej narašča.

V obdobju 2015–2016 je bilo v šest zasebnih šol vpisanih manj kot 1 % učencev (1.169). V istem obdobju je bilo **1 % dijakov** (1.946) vpisanih v **57 specialnih šol**, skoraj 1 % (1.318) **pa v posebne izobraževalne programe** (Statistični urad RS (SURS))²¹.

V redne osnovne šole narašča trend vključevanja učencev s posebnimi potrebami – s 3,33 % v letih 2005/2006 na 6,51 % v letih 2012/2013. Skupna populacija učencev s posebnimi potrebami se je z leti povečevala, predvsem zaradi vse večjega števila odločb o usmeritvi. Odstotek učečih se s posebnimi potrebami, vključenimi v specializirane oblike izobraževanja, ostaja stabilna, in sicer 1 % celotne populacije učencev v osnovni šoli (Vir: [FPIES – Slovenia Country Report, str. 26](#))²⁵.

²⁴ FPIES – Poročilo o državi Sloveniji, str. 23

²⁵ FPIES – Poročilo o državi Sloveniji, str. 26.

V šolskem letu 2011/2012 je delovalo **450 rednih obveznih** šol, 27 specialnih šol s prilagojenimi in posebnimi programi ter 16 posebnih zavodov za vseh osem priznanih skupin učencev s posebnimi učnimi potrebami (SEN).

V šolskem letu 2022/23 je bilo v **redni in prilagojeni program** osnovne šole vključenih **197.062 otrok**, kar je za 0,8 % več kot v prejšnjem letu. Število otrok v osnovnošolskem izobraževanju narašča od šolskega leta 2010/11, ko je bilo najnižje v samostojni Sloveniji (161.046). V šolskem letu 2022/23 je v prvi razred osnovne šole vstopilo 21.059 otrok.

Osnovnošolsko izobraževanje je izvajalo 771 osnovnih šol in njihovih podružnic ter **48 osnovnih šol s prilagojenim programom in zavodov za otroke s posebnimi potrebami**. V največji šoli je pouk obiskovalo 1.140 učencev, v največji podružnici 528 in v najmanjši šoli le 3. V oddelkih je bilo povprečno 19 učencev. V oddelkih v samostojnih in matičnih osnovnih šolah jih je bilo povprečno 21, v oddelkih v podružničnih šolah pa povprečno 11 učencev. Povprečno število otrok na razred se razlikuje tudi med statističnimi regijami. Najnižja je bila v osnovnih šolah v pomurski in koroški statistični regiji (16), najvišja pa v osrednjeslovenski statistični regiji (21).

9 % osnovnošolcev so bili otroci s posebnimi potrebami. V rednih in prilagojenih osnovnošolskih programih je bilo 18.409 otrok s posebnimi potrebami, kar je bilo 9 % vseh otrok v osnovni šoli. Večina teh učencev (85 %) je bila vključena v redne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo ter je predstavljala 8 % vseh učencev v rednih osnovnošolskih programih.

V srednješolskem izobraževanju več dijakov. V srednješolsko izobraževanje je bilo v šolskem letu 2022/23 vpisanih 77.462 dijakov, **kar je za 2,7 % več** kot v prejšnjem šolskem letu. Pričakujemo, da se bo število učencev v prihodnjih letih še naprej povečevalo, saj je v osnovnošolskem izobraževanju še vedno veliko učencev. Izobraževanje je izvajalo 143 javnih srednjih šol, 6 zasebnih srednjih šol in 6 zavodov za otroke s posebnimi potrebami.

Dejstvo je, da se **število otrok s posebnimi potrebami v osnovnih šolah povečuje**. Kljub temu dobremu trendu zgodnje obravnave in prepoznavanja potreb otrok s težavami obstaja

določen odstotek staršev in učiteljev, ki ga ne prepoznajo ali jih prepoznajo prepozno, zaradi česar njihovi otroci/učenci ne dobijo zadostne in pravilne podpore.

Izzivi

Vključenost zagotovo ni prisotna v enaki meri v vseh slovenskih šolah, kar je različno od tega kar je zapisano v dokumentih, ki jih je Slovenija ratificirala ali sprejela. Vsi otroci s posebnimi potrebami ne dobijo ur dodatne strokovne pomoči in potrebnih prilagoditev, zato nimajo enakega statusa v izobraževanju. Tudi učitelji se pogosto ne počutijo kompetentne pri poučevanju otroka s posebnimi potrebami ali pa učence označujejo kot lene, težke itd. Vključenost zagotovo ni prisotna v enaki meri v vseh slovenskih šolah.

Čeprav večina osnovnih šol, ki sodelujejo v raziskavi, sprejema učence s posebnimi potrebami (bolj z manjšimi učnimi težavami, mnoge niso dovolj opremljene za poučevanje otrok z gibalnimi težavami, saj šolske stavbe niso prilagojene uporabi invalidskega vozička. Večina šol ima stopnice in nima dvigala, zaradi česar je samostojno premikanje učencev, ki uporabljajo invalidski voziček, nemogoče. Če ima učenec senzorične (vidne, slušne) okvare, dobi podporo v obliki spremljevalca, ki pomaga pri prilagajanju in večino časa preživi z njimi. Stroške krije vlada. Ponekod se težave pojavijo, ko so razredi majhni in je število učencev visoko (Act inclusive reach 2023)²⁶.

Večina učencev, ki obiskujejo posebne ustanove, ima poleg invalidnosti še eno ali več dodatnih težav. Zato potrebujejo posebej prilagojene oblike dela, zdravstvenega varstva in rehabilitacije, ki jih pri vključevanju v redne šole ni mogoče zagotoviti.

Nacionalnih programov za starše ni, izvajajo se usposabljanja, ki jih izvajajo starševska gibanja, kot so: Sožitje, Društvo za Downov sindrom, Društvo Sonček, Združenje za Avtizem... V skladu z izobraževalno zakonodajo so do določene finančne podpore upravičeni učenci s posebnimi učnimi potrebami in/ali njihovi starši.

Na nekaterih šolah je problem tudi sprejemanje učencev. Problem je tudi prostorski, saj so v nekaterih šolah prostori majhni in je v njih veliko učencev. Večina učencev je v osnovni šoli do 5. razreda, nato pa večinoma hodijo v specializirano šolo.

²⁶ Raziskava projekta ACT inkluziv, 2023

Tabela: Število učencev s posebnimi potrebami in/ali učnimi težavami na razred v šolah vključenih v raziskavo (Act inclusive research 2023)25.

Razred	Ljubljana	Druga mesta
1.	3	3
2.	3	3
3.	7	3
4.	12	2
5.	6	1
6.	8	0
7.	9	0
8.	8	0
9.	12	0
Skupno	68	12

Nekatere večinske šole imajo v isti stavbi tudi šolo z nižjim izobrazbenim standardom. Drugje so šole z nižjim izobrazbenim standardom podružnica večinske šole. V skladu s šolsko zakonodajo so lahko v vsakem oddelku šole največ trije učenci s posebnimi učnimi težavami ali drugimi prilagoditvami.

- Šole niso prilagojene uporabi invalidskih vozičkov, nimajo dvigal, znakov za slepe itd.
- Število učencev v razredu je previsoko (28 ali 29 učencev v razredu) kar lahko privede do slabe izvedbe pouka, če nekdo potrebuje individualno pomoč.
- Učitelj nima ustreznega usposabljanja, saj se v času študija o tej problematiki ne naučijo veliko.
- Ni didaktičnih gradiv, pripomočkov, delovnih zvezkov ali materialov za prilagojeni razred.

- Na splošno je s strani učiteljev veliko predsodkov in slabo poznavanje potreb učencev na tem področju izobraževanja.
- Sistem ocenjevanja dijakov s prilagojenim programom ne velja, standard znanja je enak za vse udeležence, vendar jih učenci višjih razredov večinoma ne dosežejo.
- Učni načrt ni prilagodljiv in ne omogoča nobenih prilagoditev.

Intervjuvani učitelji so poročali o pripravah na vključitev novih učencev: načrtujejo posebne delavnice z učenci, kjer govorijo o invalidnosti in/ ali učnih težavah, na primer vožnja učencev na invalidskih vozičkih med ovirami, vodenje učencev po šoli z zavezanimi očmi, sodelovanje v pogovoru, kjer nekateri učenci nosijo ušesne čepe, da bi poslabšali sluh ... Svetovalna služba pogosto izvaja delavnice in predstavitve o invalidnosti, razgovori pa potekajo tudi med poukom. Nekateri šole nimajo posebnih razredov, vendar veliko govorijo o razlikah med ljudmi, dolžnostmi in pravicami ter zaščito pravic vseh ljudi pri predmetu, ki ga poučujejo. V okviru ur govorimo tudi o posameznikih, ki imajo učne težave ali so imajo kakšno invalidnost. Pouk je osredotočen predvsem na učne težave. Uporabljajo se vprašalniki o učnih stilih in različnih učnih tehnikah, odvisno od individualnega načina učenja, priročnik za pouk v razredu, iskalci biserov, program Reasone ... Pouk izvaja tudi šolska svetovalna služba v razredu. Veliko govorijo o tem, da so vsi ljudje drugačni. Uporabljajo materiale Rdečega križa. Šola ima tudi dan prijateljstva in sodeluje z bližnjo šolo z nižjim izobraževalnim standardom.

Nekateri šole o tem govorijo redkeje. Vendar pa posamezni učitelji o tej temi razpravljajo s svojimi učenci med poukom. Izvajajo tudi delavnico učenja učenja.

Običajno imajo učenci radi takšne učne ure in učence, ki so vključeni v njihov razred, sprejemajo jih zelo pozitivno, z razumevanjem in empatijo. Na žalost prenos znanja v prakso večkrat ni uspešen za vse. Nekateri učenci že nekaj vedo o tem, drugi pa prvič slišijo stvari in so jim sprva nerazumljive. Sprva se odzovejo z začudenjem, kaj se to učimo, kasneje pa večina posluša temo o kateri razpravljamo.

Včasih (šole) sodelujejo z zunanjimi partnerji (Društvo invalidov, društva staršev, šole z nižjim izobrazbenim standardom ...), vendar ne vedno.

Rezultati učencev

Učenci najbolj poznajo invalide. Invalide večinoma dojemajo kot osebo, ki uporablja invalidski voziček (telesna invalidnost). Otroci jih opisujejo kot osebo, ki se ne more premikati sama. Poznajo druge pogostejše skupine, kot so ljudje z Downovim sindromom, avtisti, nemirni učenci (ADHD). Ker imamo v Sloveniji še vedno ločene specialne šole za otroke z učnimi težavami, jih lahko prepoznavajo tudi kot ljudi, ki se ne učijo uspešno ali se v očeh otrok, vključenih v raziskavo, ne naučijo veliko.

Večina otrok je komunicirala z invalidi, saj jih nekateri učenci srečujejo v šolah, ki jih obiskujejo skupaj. Invalidi, ki obiskujejo šole, so tisti s težavami pri gibanju, gluhi, slepi in manjše število tistih z drugimi težavami. Nekateri imajo izkušnje od doma, večina pa so invalidni dedek, babica ali sosedje, ki jih poznajo.

Večina članov skupine ni doživela ustrahovanja ali drugih oblik groženj invalidom, vendar je vedela, da bodo, če bodo to storili, o tem povedali učitelju ali svetovalcu v šoli ali staršem doma.

Viri

Čas, M., Kastelic, L., Šter, M. (ur.), 2003. *Navodila h kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami.*

Fuchs, D., in Fuchs, L., 2006. *Uvod v odziv na intervencijo: kaj, zakaj in kako veljaven je.* Peabody College Univerze Vanderbilt, Nashville, Tennessee, ZDA

Galeša, M., 2003. *Ocenjevanje zmožnosti in posebnih potreb otrok v osnovni šoli ter načrtovanje individualiziranih programov: praktični pristop.* Celje: Valmar

Kiswarday, V., 2017. "Proces implementacije vključevanja v Sloveniji", v E. Šmelová et al. (ur.), *Socialni vidiki vključevanja v osnovno šolo v kontekstu mednarodnega raziskovanja.* Olomouc: Univerza Palacký Olomouc, Pedagoška fakulteta

Magajna, L. et al., 2008. *Učne težave v osnovni šoli : koncept dela.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1995. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1996. *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI).* pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445 (Zadnji dostop 20. avgusta, 23)

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2000. *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.* www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-2496/zakon-o-usmerjanju-otrok-s-posebnimi-potrebami-zuopp <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-2496/zakon-o-usmerjanju-otrok-s-posebnimi-potrebami-zuopp> (Zadnji dostop 20. avgust 23)

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2011a. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji.* pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (Zadnji dostop julija 2023)

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2011b. *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami*.

www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201158&stevilka=2714<https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201158&stevilka=2714> (Zadnji dostop julija 2023)

NEIS, 2015a. Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje *primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami [Merila za ocenjevanje vrste in stopnje prikrajšanosti, okvar in invalidnosti učencev s SEN]*. www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf (Zadnji dostop januarja 2018)

NEIS, 2015b. *Navodila o delu Komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami na prvi stopnji [Smernice za delovanje komisij za usmerjanje otrok s https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/navodila-o-delu-komisij-za-uopp-na-prvi-stopnji-11112015.pdf SEN]*. www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/navodila-o-delu-komisij-za-uopp-na-prvi-stopnji-11112015.pdf (Zadnji dostop januarja 2018)

Opara, B., Barle, A., Kobal Grum, D., Košir, S., Macedoni-Lukšič, M., Zorc-Maver, D., Bregar-Golobič, K., Molan, N., Vovk Ornik, N., in Klavžar, K., 2010. *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: JRZ Pedagoški inštitut

SURS (Statistični urad RS), ni datuma. www.stat.si/StatWeb/en (Zadnji dostop januarja 2018)

Vršnik Perše, T. in sod., 2016. *Evalvacija različnih oblik dodatne strokovne pomoči, ki je otrokom dodeljena v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. [Nacionalna evalvacijska študija različnih oblik dodatne strokovne podpore, ki je dodeljena otrokom s posebnimi potrebami po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami]*.

<https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/> (Zadnji dostop maja 2023)

www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/evalvacij/A/2017/Por_evalv_sp_ZUOPP_FINAL_170425.pdf (Zadnji dostop novembra 2017)

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/exhibits.php?item=22> (Zadnji dostop julija 2023)

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0953221S.px> (Zadnji dostop julija 2023)

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0952752S.px/table/tableViewLayout2/>

(Zadnji dostop julija 2023)

